

מגילה כא

משה שווערד

1. תוספות מסכת מגילה דף כא עמוד א

לאתוויי אכילת פסחים ודלא כרבי אלעזר ב"ע - מ"מ נראה דהלכה כר' אלעזר דהא איכא סתמא בערבי פסחים (פסחים קכ: ושם) דקאי כוותיה דתנן הפסח אחר חצות מטמא את הידים וכן משנה באיזהו מקומן (זבחים דף נו:) וסתמא בסוף פ"ק דברכות (דף טו.) גבי מעשה ובאו בניו של רבן גמליאל מבית המשתה וכו' אמר להם כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר ואילו אכילת פסחים לא קתני ומוקי לה כראב"ע דאמר עד חצות וא"כ צריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות ואפילו מצה של אפיקומן שהרי חיוב מצה בזמן הזה הוה דאורייתא אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא.

2. שערים מצויינים בהלכה

עוד צ"ע במה שכתבו התוס' דהלל של אחר אפיקומן הוא מדרבנן, ולכן אין להחמיר, והא ההלל הוא מדברי קבלה דכתיב (ישעי' ל-כט) "השיר יהי לכם כליל התקדש חג", עי' בגמ' פסחים (צה:). ושיטת הרמב"ן (פ' אמור, וסה"מ שורש א) דהלל של כל יו"ט כדאורייתא דמי. ועי' מה שכתבנו במס' סוכה (לח: ד"ה הלכתא). והר"ן הביא בשם התוס' דה"ה בהלל החמירו שלא לקרותו אחר חצות. וכ"ה ברמ"א (סי' תעז ס"א). ובאשל אברהם (מהד"ת סוס"י תעז) כתב, דא"צ למעט בסעודה ולקצר באמירת ההגדה, כדי לומר הלל קודם חצות. אמנם בכף החיים (שם סקי"ד) הביא מדברי המדרש (תהלים קיג) ומדברי הזוה"ק (פ' בהעלותך) דטפי עדיף לקרות הלל אחר חצות, והיינו טעמיה משום

עוד כתבו התוס' דצריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות, ואפילו מצה של אפיקומן שהרי חיוב מצה בזה"ד דאורייתא, אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כ"כ, שהרי מדרבנן הוא. וצ"ע במה שכתבו אפי' מצה של אפיקומן, שהרי חיוב מצה בזה"ד דאורייתא, הא אע"ג דנימא דעיקר חיוב מצוה הוא אחר הסעודה דהיינו של אפיקומן, וכמש"כ רש"י ורשב"ם במס' פסחים (קיט:), אבל מ"מ כו"ע מודים דיצא ידי חובתו מדאורייתא גם בכזית שאכלו קודם הסעודה, אלא דשיטתם שיסדר הכל המצה והמרור והכריכה לאחר הסעודה שכ"ה המוכח כשהיה אוכלין הפסח, וכן מפורש במרדכי. והרמב"ם (פ"ח) אינו סובר כן. וכן סובר הרא"ש. ועי' בטור (או"ח סי' תעז) ובכ"ח (שם).

שבנ"י אמרו את ההלל במצרים אחר חצות, ומ"מ מסיק דכיון דאינו אלא "טפי עדיף", ויש מחמירין לכתחלה לקרותו קודם חצות, יש ליהדר לצאת אליבא דכו"ע. עוד יש לדקדק במה שכתבו התוס' למהר לאכול מצה בלילי פסחים, דמשמע גם בליל שני, והא זה ודאי דרבנן הוא לכו"ע כדאיתא בריש מס' ביצה. ועי' בתוס' במס' פסחים (צט: ד"ה ערבי פסחים) דמשמע מדבריהם ד"ערבי פסחים" קאי על פסח של כל שנה ושנה, וכן מפורש במרדכי (שם), והכא נמי אפשר לפרש כן בדברי התוס'. ועי' מה שכתבנו שם (קכ: ד"ה אמר רבא).

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעז סעיף א

לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכלו קודם חצות. (ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות) (ר"ן פ' ע"פ וסוף פ"ב דמגילה).

4. משנה ברורה סימן תעז ס"ק 1

(ו) ויהא זהיר וכו' - שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח והפסח אינו נאכל אלא עד חצות וכו' ש כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך ליזהר מאד שלא לאחרו עד חצות ובדיעבד אם איחר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו וע"כ יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה וגם מרור אף שהוא מדרבנן יזהר לאכלו קודם חצות ואם איחר יאכלנו בלא ברכה ואם החשיך לו קודם אמירת הגדה עד סמוך לחצות יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל וגם יברך על המרור תיכף קודם חצות ואח"כ יאמר הגדה ואח"כ יסעוד סעודתו [אחרונים]:

5. משנה ברורה סימן תעז ס"ק 2

(ז) שגם ההלל - ר"ל עם ברכתו שמברך לאחריה יאמר לכתחלה קודם חצות:

6. שו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן א

שאלוני על זה שמקפידין רק לאכול את האפיקומן קודם חצות, ולא מקפידין על אמירת ההלל אחר חצות, ועוד אומרים אותו בברכה לבסוף, והראו לי להחפץ חיים ז"ל בספרו מחנה ישראל פרק ל"ו שפוסק בפשיטות באיש צבא שהיה אנוס כגון שעמד על המשמר ובא אחר חצות דאפ"ה צריך לומר הגדה, וכן צריך לאכול מצה אך לא יברך על המצה ברכת אשר קדשנו וכו' וכן לא יחתום ההלל בברכה אם הוא לאחר חצות עכ"ל. הרי דפוסק בפשיטות דלאחר חצות לא יחתום ההלל בברכה ולא חוששין לזה.

והשבתי דאמנם יש מקום לדיון רב אם לחתום ההלל בברכה כאשר מציינו בשו"ת בנין שלמה סימן כ"ט שהרחיב את הדיבור בזה.

אבל לאחר כמה כרכורים העלה הבנין שלמה שם דבדיעבד אם איחר אחר חצות מ"מ יאמר יהללוך בחתימה בברכה יעו"ש.

והעיקר כי החפץ חיים ז"ל בעצמו פסק דלא כן בספרו משנה ברורה, דבסי' תע"ז סק"ז על זה שפוסק הרמ"א שם דיקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות כותב המ"ב ז"ל: שגם ההלל ר"ל עם ברכתו שמברך לאחריה יאמר לכתחילה קודם חצות עכ"ל, הרי לנו שפוסק המשנ"ב שזה שצריך להקדים עצמו, שההלל עם ברכתו יקרא קודם חצות, הוא רק דין של לכתחילה, אבל בדיעבד יכול לומר ההלל עם ברכתו גם לאחר חצות, וכך מפורש יוצא מדבריו בשער הציון שם סק"ו שמציין המקור לכך להגר"ז ומוסיף לציין גם להח"י "שמוכח ג"כ שרק לכתחילה יש ליזהר בזה" ע"כ, הרי בהדיא כנז'.

וצריכים לומר לומר שמ"ש הח"ח ז"ל במח"י הוא ממה שסבור היה בילדותיה אבל בנקנותיה חזר מזה, כי החיבור משנה ברורה חיבר הרבה זמן לאחר חיבורו מחנה ישראל, ולכן עמא דבר כפי שחזר ופסק באחרונה.

7. ספר דבר יעקב

הגר"א כתב שהטעם הוא משום שצריך לשתות הכוס הרביעי [אחרי ההלל] לפני חצות. ואפשר לבאר ע"פ הרמב"ם שכתב [ח"מ ז-ז] ששתית ד' כוסות הוי תקנה כדי להראות חירות שהוא עצמו יצא ממצרים, ולכן המצוה רק כל זמן שיש מצוה לספר בסיפור יצי"מ.
עוד י"ל לפי הא דילפינן בגמ' [לעיל לו. וקטו]: לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה, ופירש"י [לו.] שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה, וא"כ הוי זמן הלל כזמן מצה עד חצות.

✓ הערוך השולחן [סימן תעז-ד] מקשה מה ענין הלל לחצות.
הכף החיים [סימן תעז-יד] כתב הטעם שצריך לומר הלל לפני חצות, משום שהפסח טעון הלל באכילתו, ולכן כשם שאכילת אפיקומן שהיא זכר לפסח יש לאכול לפני חצות, כך אמירת הלל צריכה להיות לפני חצות.

8. הקדמה למסכת שמחות

ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים וגו' וכתוב (במדבר ח) כי לי כל בכור [וגו'] ביום הכותי כל בכור וגו' (ואתה משיב) א"ר יוחנן אע"פ שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו אף הקדוש ברוך הוא אמר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם היאך מתים בה אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם.

9. שערים מצויינים בהלכה

משנה הקורא את המגילה עומד ויושב.
בטו"ז (סי' תרצ) מדקדק, דקתני
הקורא דזה לשון בדיעבד (דבלכתחלה קתני
קורא), ואח"כ קתני עומד דזה לשון
לכתחלה, ופ"י עפמש"כ הרמב"ם (מגילה
פ"ב ה"ז) דלא יקרא לכתחלה בציבור
כשהוא יושב מפני כבוד הציבור, והמשנה
כולל כאן דין קריאה בציבור וביחיד, ולכן
נכתב לשון דיעבד ולשון לכתחלה, לרמוז על
שני אופנים, ולפי זה נחא לי לשון רש"י

10. פני יהושע על מגילה דף כא/א

אלא דאכתי יש לדקדק בהא דיושב קורא המגילה אפילו לכתחילה וממילא שאומר ג"כ הברכות מיושב ומאי
שנא מברכת ציצית ושופר שצריך לאומרו מעומד וכמו שהביא הב"י באו"ח (סימן ח') לענין ברכת ציצית
והביא שם הירושלמי דכל ברכת מצות בעינן מעומד, גמיהו לענ"ד נראה דלא בעינן ברכת מצות מעומד אלא
בהנך שעיקר מצותן מעומד כגון בשופר וציצית דילפינן מעומר וכן בהלל וכיוצא בו ואם כן הכא במגילה כיון
דבעיקר מצותה עמידה לא מעכבה כ"ש ברכה דידה. כן נראה לי ברור. והתמיה על בעל מג"א שנדחק בזה שם בהלכות ציצית [סק"ב]
ליישב הא דברכת חלה מיושב דמשמע דאעיקר מצותה נמי קשיא ליה ולא נחית לפרש דבשופר וציצית דוקא בעינן מעומד דילפינן מעומר ובהלל נמי איכא קרא, כן
נראה לי ועדיין צ"ע ודו"ק:

11. ריטב"א על מגילה דף כא/א

הקורא את המגילה וכו' מקום שנהגו לברך לברך שלא לברך לא יברך. אוקימנא בברכה שלאחריה, ואמרו
בירושלמי דאפילו במקום שנהגו [לברך] רשאי להיות אחד קורא ואחד מברך, ומעשה בר"מ שקראה מיושב ונתנה לאחר ובירך אחריה ואוקמוה באחד מן השומעים
ומפני שהשומע כקורא, ונראה שאין הדין הזה בברכות שלפניה אלא קורא עצמו חייב לברך: ומה שנהגו לכתוב הברכות בגופה של מגילה
אין בכך כלום ואפילו בציבור, שאין קפידא אלא בכתובה בין הכתובים, והתם שרינו כי מיתרא פורתא (לעיל י"ט א):

12. שו"ת הלכות קטנות חלק א סימן רסד

שאלה מקום שלא נהגו לברך הרב את ריבנו אם ברך אי הוי ברכה לבטלה... תשובה לדעתי ברכות השבח
אין שם ברכה לבטלה ...

13. תוספות מסכת מגילה דף כא עמוד א

הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה - קשיא אמאי תנא הך מילתא הכא ג' פעמים דהא בחד זימנא
סגיא וי"ל דהוה סלקא דעתך דכל דטפי מילתא מתבריה מברך לפניה ולאחריה מש"ה אצטריך למתני
בכולהו.

14. שו"ע או"ח סימן רפב

(א) מוציאין ס"ת וקורין בו שבעה; ואם רצה להוסיף, מוסיף: הגה - וה"ה ביו"ט מותר להוסיף על מנין הקרואים
(רמב"ם פ' י"ב מה"ת ותשובת מהר"ם וב"י). וי"א דביו"ט אין להוסיף (ר"ן פרק הקורא) וכן נהגו במדינות אלו
מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה, גם בכל יו"ט אין המפטירין ממנין הקרואים, כדלקמן:

15. שו"ת חתם סופר חלק או"ח תשובה קע

ודאתאן עלה אודות הוספת אחרון בכל שבת, ומה גם ביום הכיפורים שחל בשבת, אם כי כבר הלכו בו נמושות, מ"מ אאריך קצת לברר שרש הדין. גרסינן ר"פ הקורא עומד [מגילה כ"א ע"א] בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג' אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ב"ה ה' ביה"כ וי"ו בשבת זי"ן אין פוחתין אבל מוסיפין עליהם ומפטיין בנביא וכו'. **[1] והנה רש"י פירש הטעם דאין מוסיפין בימות החול משום ביטול מלאכה, ולפ"ז פשוט דמוסיפין ב"ט ויה"כ.** וכן מבואר להדיא בתוס' כ"ג ע"א ד"ה חד אמר, דמשו"ה קורין כל המנין ואח"כ קורא למפטיין משום שמותר להוסיף בשבת וי"ט ויה"כ, וכן פסק רמב"ם פ"ב מתפילה [הט"ז], וכן משמע מהטור א"ח ס"י רפ"ב שהרי כתב כמ"ש לעיל בשם התוס', וכן פסק הריב"ש ס"י פ"ד: אמנם הר"ן פירש הטעם דאין מוסיפין בחול משום דלא להשוותו עם ר"ה, וכן הטעם בכולן, נמצא לפ"ז לא יוסיפו ב"ט שלא להשוותו עם יה"כ וכן ביה"כ שלא להשוותו עם שבת, ולזה הפירוש מה דתנן אבל מוסיפין עליהם, לא קאי אלא אשבת לחוד שאין שום מעלה אחריה, וכן פסק התשב"ץ ה"ב ס"י ע'. **וזה נראה דעת ריב"א שבמרדכי פרק הקורא עומד סי' תת"ח שפעם אחת היו ג' חתנים והתיר להוסיף מפני שהוא מועד שלהם וה"ל כמו י"ט, ומייתי ליה בהגהות מיימוני פ' י"ב מתפלה אות (ד') [נ'] ובט"ז רס"י קל"ה [סק"ב] תמה, מה בכך אם להם הוא יו"ט הא איכא ביטול מלאכה לעם, **[2] ונראה דהריב"א לא ס"ל האי טעמא דבטול מלאכה, דמי שרוצה לעכב אין הכי נמי דמעכב ולא הוצרכו חכמים לעשות תקנה על ככה שיהיה אסור להוסיף בשביל זה אם הם רוצים, אבל העיקור דאסור להוסיף משום שלא להשוות חול לר"ח וי"ט ליה"כ וכו' וכנ"ל, אבל לולי זה היה מותר להוסיף, והשתא כשיש חתונה ואצלם הוא יו"ט ואם ישוה יום חול הלזה לר"ח אין בכך כלום, אע"ג דבעלמא אסור להוסיף אפילו ב"ט ממש, היינו משום שב"ט קורין ה' ואם יוסיפו יהיה ששה ויהיה שוה ליה"כ.** משא"כ בחול כשמוסיפין א' עדיין אינו אלא כמו ר"ח והיום ראוי להיות כר"ח ועדיף מיני' משום חתונה שלו:**

16. תוספות מסכת מגילה דף כא עמוד א

אלמלא מקרא כתוב - קשיא שיש אלמלא שרוצה לומר אילו לא כגון הכא וכגון אלמלא אגרות הראשונות (לעיל דף יב): וכן הרבה ויש אלמלא שרוצה לומר אילו היה אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה (כתובות דף לג): וכן אלמלא לוי אתה וכו' (לקמן דף כד): ומאי שנא **ואומר ר"ת דהיכא שיש אל"ף בסוף אלמלא רוצה לומר אילו לא והיכא דכתי' אלמלי ביו"ד רוצה לומר אילו היה.**

17. שפת אמת על מגילה דף כא/א

לכן נ"ל דקריאת מגילה דאינה להבין ולהורות רק לצאת ידי מצוה ולפרסם הנס אין בה דין לימוד ואפי' קודם ימי ר"ג היו קורין מיושב והם תיקנוהו להיות קריאתה אפי' מיושב, ולפ"ז י"ל דבתורה אפי' ביחיד מעומד דוקא ול"מ קודם ימי ר"ג רק אפי' אח"כ אפשר דרק לימוד בקביעות התירו מיושב משום עת לעשות וחולשא דאינשי אבל לקרות בס"ת לפי שעה אפי' ביחיד העמידו על דין תורה דדוקא מעומד כנ"ל ומיושב שפיר שיטת הרמב"ם:

18. ספר שפתי חכמים

צפ"ח (לעיל י"ז ע"ג) נגזרי ד"ה לפני' רבן גונליאל: **משמת רבן גונליאל יחד חולי (הונשא) לעולם וכו' והיינו דהתן משמת רבן גונליאל צ"ל כבוד התורה. צאנדה י"ל כבוד התורה, הול כשצני חדס העובקין צתורת ה' תנוינה, הס תנויניס ושלמיס צנוצה, וכעין חין השכינה שורה אלל על חכס גבור וצעל קומי ועשיר (שנת ל"ג ע"א), וכעין הגוי והכס והעושר והכבוד והצניס וההכונה והזקנה והטצה כלה ללדיקים ונלה לעולם. (אצות פ"ו מ"ח):**

19. בן יהודע על מגילה דף כא/א

אלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו כביכול שאפילו הקב"ה בעמידה. הכונה כי הנה קרא כתיב [הושע י"ב י"א] וביד הנביאים אדמה, דאי אפשר לשום נביא לראות פני שכינה, דכתיב על ידי משה רבנו ע"ה בעצמו [שמות ל"ג כ'] כי לא יראני האדם וחי, אך יצויר לעיני הנביאים איזה דמיון כדי שיוכלו להשיג הנבואה כל אחד לפי ערכו, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות יסודי התורה, דכל נביא יהיה חוזה דמיון לנגד עיניו לפי שעה, והדמיון הזה אינו קבוע לאותו נביא אלא יהיה לפי אותו הענין של הנבואה, דאפילו משה רבנו ע"ה לא ראה הדמיון שוה כי בים סוף נדמה לו כגיבור, ובסיני נדמה לו כזקן, ובאמת אין לו יתברך דמות וצורה, אלא הכל

יצויר לעיני הנביא כמראה הנבואה וכמחזה לפי שעה, ואין דעתו של אדם מביין אמיתות הדבר, יע"ש. וכן הענין כאן, שהיה נדמה לו כעומד ולא יושב...

20. בן יהודע על מגילה דף כא/א

היו לומדין תורה מעומד, נראה לי בס"ד הטעם כדי להטריח עצמן בתורה, כמו שאמרו יגעתי ומצאתי תאמין. ... אי נמי לימוד התורה מעומד יורה דראוי לאדם ללמוד תורה מן הרב שהוא דומה למלאך, דכתיב [מלאכי ב' ז'] שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, וידוע כי המלאכים אין להם ישיבה למעלה אלא הם עומדים דכתיב [זכריה ג' ז'] בין העומדים האלה:

21. שערים מצויינים בהלכה

תשבו" היינו ישיבה ממש, ולכן מברך מעומד שיהא הברכה קודם לעשייתן. אבל הרא"ש (סוכה פ"ד ס"ג) כתב, דלשון "תשבו" היינו עכבה, כמו "וישב העם בקדש", או "ופתח אהל מועד תשבו", וכדברי הגמרא כאן, וכיון דעיקר מצות סוכה הוא אכילה ושתייה יכול לברך גם בישיבה קודם האכילה, ועי' במ"מ שם. ובטו"ז (סי' תרמג סק"ב) מיישב דברי הרמב"ם. ועי' מה שכתבנו במס' סוכה (כח: ד"ה כל).

אין ישיבה אלא לשון עכבה שנאמר ותשבו בקדש ימים רבים. כתב הרמב"ם (סוכה פ"ו הי"ב) דמברך ברכת לישב בסוכה מעומד, ואח"כ יושב שמפרש לשון "בסוכות

22. ביאור הגר"א על או"ח סימן תרמג

ואין נוהגין כו'. והביא הרא"ש מירושלמי פ' בתרא דברכות נתעטף אומר אקב"ו להתעטף בציצית אלמא אע"ג שכבר נתעטף מברך כיון שיש שיהוי ונמשכת המצוה כ"ז שהוא מעוטף ועתוס' ל"ט א' ד"ה עובר כו' וכן בסוכה ועוד דמ"ש תשבו בסוכות היינו העכבה וכן ברכת לישב בסוכה וא"כ נקרא שפיר עובר לעשייתן אחר הישיבה וראיה לדבריו ממ"ש רפ"ג דמגילה ר"א אין ישיבה אלא כו' ובירושלמי ספ"ב דסוכה כתיב בסוכות תשבו אין תשבו אלא תדורו כמה דאת אמר וירשתם אותה וישבתם בה אלמא דהישיב' על העיכוב:

בענין: "שמונה פסוקים שבתורה"

23. תוספות מסכת מגילה דף כא עמוד ב

תנא מה שאין כן בתורה - פירוש שאין קורא אלא אחד מכאן קשיא למה שפירש רבינו משולם בפרק קמא דבבא בתרא (דף טו. ושם) ובהקומץ רבה (מנחות דף ל: ושם) דשמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן פירוש יחיד קורא אותן שלא יקרא שליח צבור עמו בפרשת ויעל משה כשחותמין את התורה וקשיא שהרי בימיהם לא היה שליח צבור קורא עמהם כדאמר הכא ועכשיו נמי לא התקינו אלא שלא לבייש מי שאין יודע לקרות לכך נראה כמו שפירש רש"י בהקומץ יחיד קורא אותן לבדו ולא יהיו שנים מפסיקין וקוראין באותן שמונה פסוקים שמתחילין מועיל לפי שהוא תחילת הפרשה.

24. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו/א

אמר מר יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה תניא כמאן דאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתב דתני' וימת שם משה עבד ה' אפשר משה [חי] וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי לה ר' נחמיה אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב לקוח את ספר התורה הזה

אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמעה כמו שנאמר להלן ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו כמאן אזלא הא דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן לימא (ר"י היא) ודלא כר"ש אפילו תימא ר"ש הואיל ואשתנו אשתנו:

25. רש"י בבא בתרא דף טו/א

כמו שנאמר להלן כו' - אכולה מילתא קאי דקאמר הקב"ה אומר ומשה כותב כמה שמצינו שהנביאים כותבים מפי רבם:

26. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רעד

סעיף ב: צריך שיהיה לפניו ספר אחר, שיעתיק ממנוג שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה.

27. הגרי"ז על מסכת מנחות דף ל ע/א

והנה מרן הגר"ח אמר החילוק בין נביאים לכתובים דלכאורה קדושתן שוה דמניחין זה על זה וא"כ במאי חלוקין דמיקרי זה נביאים וזה כתובים, ואמר דנביאים היינו דנאמר לנביא הנבואה שיאמרה בעל פה ואח"כ היה הנביא כותב נבואתו שנאמרה לו בע"פ, וכתובים נאמר לנביא שיכתוב אותה ואח"כ יקרא מתוך הכתב נבואה זו, וזהו שמצינו דשני נבואות נאמרו לו לירמיהו ואמר אחת בע"פ ועל המגילה נאמרה לו הנבואה שיכתוב אותה על הספר בדיו ויקרא אותה מתוך הכתב, ומשנ"ה נקראו כתובים שכך דינן לאומרן מתוך הכתב, והנה כעין זה הוי ג"כ החילוק בין השמנה פסוקים לכל התורה כולה שכל התורה כולה ניתנה למשה תחילה ואח"כ נכתבה, משא"כ אלו השמונה פסוקים נאמרו לו ליכתב מפי הקב"ה, אמנם כל זה ניחא אם נאמר דכל התורה כולה היה כמו כתיבת הנביאים, אבל עיין ברמב"ן בהקדמה על התורה ומשמע מדבריו דהתורה נאמרה מפי הקב"ה לכותבה והיה משה כותבה מפי הקב"ה כמו ברוך מפי ירמיהו ולא היה משה כותב מה שניתנה לו כמו הנביא שכותב נבואתו, וא"כ שוב אין חילוק בין שמונה פסוקים לכל התורה מכיון דכולה נכתבה מפי הקב"ה, אולם נראה דבזה הוא דהיה חלוק, דכל התורה כולה היה משה האומר וגם היה הכותב מפי הקב"ה, אבל בשמונה פסוקים הללו היה משה כותב מפי הקב"ה, ולא היה אומר דהיינו שלא נאמרה לו כי אם להכתב מפי הקב"ה, וזהו הפירוש שמשה אומר היינו שניתנה לו התורה ללומדה וגם היה כותב מפי הקב"ה אבל שמונה פסוקים אלו לא היה אומר דלא ניתנה לו ללומדה כ"א כותב לחוד מפי הקב"ה:

28. ספר גור אריה על דברים פרק לד פסוק ה

אלא הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמעה. פירש הרא"ם, ולא בדיו, לתת הבדל בין הח' פסוקים לשאר כל התורה, כדי שיהיה היחיד קורא אותם, כדאיתא בפרק השותפין (ב"ב טו.). ודברים בלתי מובנים הם, שאיך משה כתב בדמעה שלא בדיו, וקיימא לן ספר תורה שלא כתבו בדיו פסולה. ואין לומר שאלו ח' פסוקים אשתנו, זה אינו, דכיון דילפינן (מנחות לד.) דבעי כתיבה בדיו, ושלא בדיו פסולה, אם כן אין חילוק בין הנהו פסוקים לשאר פסוקים. ועוד, דלמה אשתנו הנך פסוקים לכתוב שלא בדיו. אי בשביל כדי שיהא היחיד קורא כמו שפירש הרא"ם, זה אינו, דהא אדרבא, שנתן טעם (ב"ב טו.) למה היחיד קורא, ומפרש משום דנכתבו בדמעה. ואם כן קשיא, למה כל זאת, למה נכתבו שלא בדיו. ועוד, דלא הוי ליה למימר 'ומשה כותב בדמעה'. שלשון זה משמע נפילת דמעות, הוי ליה לומר 'ומשה כותב בדמעות', כמו 'ותשקימו בדמעות שליש' (תהלים פ, ו). [ובודאי פירוש טעות הוא]:

29. שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף טו/א

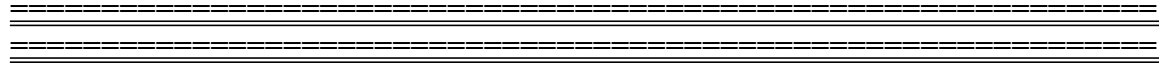
שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם. כלומר הקורא פסוקים שלפניהם אינו רשאי לגמור עד סוף התורה שנמצא קורא מה שכתב משה עם מה שכתב יהושע אלא מפסיק ועולה אחר וקורא פסוקים אלו בפני עצמם כדי שיהא ניכר שלא כתבן משה אלא יהושע. פירוש אחר יחיד קורא אותם כלומר ואינו רשאי להפסיק בהם כדי שלא יהא ניכר שיהושע הוא כתבן. הר"י נ' מיגש ז"ל:

30. רמב"ם יד החזקה - הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק יג

(ו) שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה אע"פ שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן. [השגת הראב"ד - שמנה פסוקים שבסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן כתב הראב"ד ז"ל א"א לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק בהן והכי איתא בירושלמי במגלה ובמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין החזן קורא עמו ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל]:

31. כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג:ו

שמונה פסוקים וכו'. (מנחות ל'). אמר רבי יהושע בר אבא א"ר גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת. ופירש"י אדם אחד קוראם ואין מפסיק בינתיים כדי לעמוד אחר ולקרות. ורבינו מפרש דהיינו אפילו אין שם עשרה קורא אותם כדין קורא בצבור בברכה תחלה וסוף:

32. פסקי הרי"ד על מגילה דף כא/ב

קראה אחד קראה שנים יצאו, תנא מה שאין כן בתורה, דתרי קלי לא משתמע. ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהו שנים קורין או שנים מתרגמין, ובנבי' אחד קורא ושנים מתרגמין, ובלבד שלא יהו שנים קורין. בהלל ובמגילה אפי' עשרה קורין ועשרה מתרגמין, מאי טע' כיון דחביבא להו יהבי דעתיהו.

33. ריטב"א על מגילה דף כא/ב

ומאי משמע דהאי עובר וכו'. והא דנקיט דעובר ולא נקט קודם, לאשמעינן שלא ישהה בין ברכה למצוה אלא שיעבור מזו לזו לאלתר, ובירושלמי שאם שהה כדי כל הברכה חוזר ומברך לפניו:

34. ריטב"א על פסחים דף ז/ב

וכתב הרי"ט ז"ל וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן [1] כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, [2] ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף:

- עוד עיין מראה מקומות לפסחים דף ז

35. ספר שפתי חכמים

ב"ר הנלווה "כונן" ונצרך עליהן וכו'. נקט כפל לשון, לאשמעינן שמוצרכין אפילו על מלות דרצנן כגון ונילה. וטעם הצרכה על המלווה י"ל כוונת הנחת גופניות חסור לאדם להינות בלא צרכה (צרכות ל"ה ע"ה), כל שכן צרכות הנשמה והרוחניות כמלווה. א"נ י"ל הטעם הצרכה צונווה שנת"כ שמוצרך יזכר ציותר לקיים המלווה כתקונה, דאל"כ חוץ וזה שלא היה ונקיים המלווה, עוד צריך צרכה לצטלה. א"נ הטעם ונצרכת המלווה לפי כשאדם מוזכר את ה' ודאי יכוון בנחשצתו ולא יהי' כזורק צרכה נפיו שאסור, ונאחר שצכר ונחשצתו פכוי כהצרכת ה' יהי' ונחשצתו פכוי ג"כ על המלווה ולא יהי' עושה כמלות אנשים ונלווהה (ישעיה כ"ט י"ג):

36. ספר שפתי חכמים

ל"י יקס ושלם וגו': **ברוך** א"ה הנפרע לישראל ונכל לריהם רצח אונר האל הנושיע. י"ז ת"ק כ"ל עיקר הזכרה קאי על גדת ונקמה נאויב, ורצח אונר עיקר הזכרה קאי על ישועת ישראל, ועל זה א"ר פפא הילכך ניינדיהו לתרוייהו, נכרך על "הנקמה, ועל "הישועה: **א"ר** פפא הילכך

37. טורי אבן על מסכת מגילה דף כא/ב

מיהו אכתי צריך טעם למאי דאר"י שתיקנו י' פסוקים כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם מה ענין **בריאת העולם לקריאת התורה**, בשלמא גבי מלכיות ניחא משום דבר"ה נברא העולם כדפרש"י התם וכן מ"ד כנגד י' דברות דשעת מ"ת ניחא דכנגדן ראויים לתקן י' פסוקים דקריאת התורה אבל לר"י טעמא בעי. **ונ"ל דה"ט דהעולם נברא וקיים בזכות קבלת התורה** כדאמר בפ"ק דע"ז (דף ה') ובפ"ט דשבת (דף פ"ה ע"א) מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקור יום הששי וכו'. והיינו דכתיב ארץ יראה ושקטה בתחילה יראה ולבסוף שקטה. ובפ"ד דר"ה יתבאר יותר:

38. שערים מצויינים בהלכה

ראשון שקרא ד' פסוקים משובח, שני שקרא ד' משובח, והג' שקרא ד' משובח. אין להקשות מהא דקתני במס' פסחים (סה.) דכת השלישית בשחיטת קרבן הפסח נקראת כת עצלנית, אע"ג דצריך שיהיו ג' כתות כדאיתא שם, דלקיים עצם המצוה בודאי הוריו משובח [כדאיתא בגמ' (יומא פד):] לגבי פקוח נפש בשבת, ועי'

ובגמ' מנחות (מג:), אבל סכום הפסוקים ושיהיה ראשון אינו תלוי בו, שאין הברירה בידו אלא ביד הסגן, והוא בוחר את מי שרוצה, משא"כ לגבי קרבן פסח תלוי הברירה ביד כל אחד לזרז עצמו שיהיה מן הראשונים.

39. ריטב"א על מגילה דף כא/ב

תנא פותח מברך לפניו והחותם מברך לאחריו. **פירוש דכולה קריאה חדא מצוה היא שנועשית ע"י רבים ובחדא ברכה סגי לכלהו, וכן כל כיוצא בזה כגון תקיעות של ר"ה, והתם ליכא למגזר משום נכנסין ויוצאין דהתם לא שייך דעל כל אחד ואחד מהם חיוב לשומעם כולם מראש ועד סוף** וכדפרשינן בדוכתה וכן בשחיטה ובדיקת חמץ כדכתיבנא התם (עי' ר"ה ל"ד א), מפי מורי גר"ו:

40. ספר שפתי חכמים

גזירה וטוס הנכנסין ונטוס היולאין. ונטוע דקודם התקנה כולם כשרים ולא היו לריכין לתקן כן, וכעין חסידים הראשונים היו שיהיו נזקוקים שאלו להפלת טעה קודם שמתפללין וכו' כדי שיכוונו נכס נזקוקים וכן מהרי"ל כדאיתא הנהפלת לריך שיהא טעה אי קודם תפלתו וכו' ולריך שיהא טעה אחת אחר תפלתו וכו' (זרכות ל"ב ע"ב). ומישום "המאחרין ליכנס תקנו לכל אי זרכה "לפניי, ונטוס "הנקדיניין ללחם תקנו לכל אי זרכה "לאחריה:

41. רש"ש על מגילה דף כא/ב

שם גזירה משום הנכנסין כו'. עפרש"י וכ"פ הרמב"ם ולכאורה הנל"פ דהגזירה היתה דילמא יקראו לקה"ת א' מה"נ או מה"י ונמצא שהראשון יקרא בתורה בלא ברכה לפניו והב' בלא ברכה לאחריה עי' שו"ע או"ח ר"ס ק"מ ובמ"א סק"ב וכ"כ הט"ז בסי' תכ"ח סק"ה בסופו דגם קודם התקנה אם בא אחד אחר ברכת הראשון הי' צריך לברך תחלה וכן הט"א בסוף מכילתין בד"ה לפי שא"א ברכה כו' ודלא כת"ש והא דקאמר לקמן (כב) לפניו מ"ט בריך ולא משני דרב אתא אחר ברכת הא' עי' תענית (כח ב) תד"ה אמר:

פרשת ראש חדש וכו'. שהס סגס פרטיות שקורין בראש חדש (במדבר כ"ח א' ט"ו), פרשת התמיד, "שמונה פסוקים, ומוסף שבת שהוא "שני פסוקים, ומוסף בראש חדש שהוא "שמונה פסוקים. והא דקורין פרשת התמיד בראש חדש, הניעם כדי שלא יפחות וסגס פסוקים לכל אחד מהקוראין. וסוס הכי ונתחיל ונפרשת התמיד, דגס היא בדרה סג יוס, שהרי ונקריבין תמידין ברה, ואין ונדלגין וזיוס הסנת, כנוו סונדלגין בתענית צויהל, לפי שפעמים

1. שו"ע או"ח סימן קמא

(א) צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור אלא אם כן הוא בעל בשר: הגה - וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מרדכי הלכות קטנות):

2. משנה ברורה על או"ח סימן קמא

(א) צריך לקרות מעומד - הקריאה שקורין בצבור וילפינן זה מדכתיב ואתה פה עמוד עמדי משמע אפילו הש"י המקרא למשה היה עומד כביכול וא"כ כ"ש שכל ישראל היו עומדין מפני אימת הקב"ה הנותן אותה ואמרינן עוד כשם שניתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה ומ"מ בדיעבד שקראה מיושב יצא וא"צ לחזור ולקרות:

3. בירורי הלכה

ג. שומעים בישיבה או בעמידה. הבית יוסף כותב שדוקא הקורא צריך לעמוד ולא השומעים. כך עולה גם ממה שכותב הטור בסימן קמו בשם רב שר שלום שהציבור עומד רק בשעה שמוציאים ומכניסים את הספר. המרדכי (שבת ס"י תכב) מביא שהמהר"ם היה עומד בשעת קריאת התורה ובמילת התינוק, ומביא ראייה מהפוסק: "ויעמד כל העם בכרית" (מ"ב כג, ג). גם בהלכות קטנות (ס"י תתקסח) מביא המרדכי שיש שעומדים בשעת קריאת התורה ומביאים ראייה מהפוסק: "וכפתחו עמדם כל העם" (נחמיה ת, ה). אך הוא דוחה זאת משום שהפירוש הוא שעמדו מלדבר, דהיינו ששתקו, ועוד שמדברי הירושלמי בסוגייתנו עולה שרק הקורא צריך לעמוד ולא השומעים. בחידושי אנשי שם (על המרדכי בשבת) מבואר שאף המהר"ם היה עומד רק בשעה שהיה נקרא לעלות לתורה וקורא בעצמו. אולם בעל בגדי ישע מעיר שמלשון המרדכי משמע שהיה עומד אף כשלא נקרא לעלות, וצריך לומר שאין במנהגו משום הוראה למעשה, אלא בתור חומרא בעלמא. גם הב"ח מסביר שמעיקר הדין אין צורך לעמוד, ורק כיון שבשעת מתן תורה היו כל ישראל עומדים - לכן ראוי לעמוד אף בשעת קריאת התורה משום שצריך או לחוש כאילו קיבלה מהר סיני. לעומתם כותב הרמ"ע מפאנו (שו"ת סי' צא) בדעת המהר"ם, שמעיקר הדין יש לעמוד כמשמעות הפשוטה של הפוסק בספר נחמיה, וכך כותב בעל דברי חמודות (על הרא"ש ברכות פ"א סי' ז).

המחבר בשלחן ערוך בסימן קמו, ד פוסק שאין הציבור צריך לעמוד בשעת קריאת התורה, וכן פוסקים הגר"א ובעל פרי חדש, אבל הרמ"א מביא שיש מחמירים ועומדים.

4. רמב"ם יד החזקה הלכות תלמוד תורה פרק ז

(ב) כיצד מלמדים הרב יושב בראש והתלמידים מוקפים לפניו כעטרה כדי שיהיו כולם רואים הרב ושומעים דבריו ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבים:

5. שו"ע יו"ד סימן רמו

(ט) כיצד מלמדים, הרב יושב בראש והתלמידים לפניו מוקפים כעטרה, כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעים דבריו. ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות: הגה - וי"א דוקא כשהגיעו התלמידים לכלל סמיכה.

6. בירורי הלכה

ג. צורת הלימוד עד מות רבן גמליאל. בברייתא בגמרא למדנו שעד דורו של רבן גמליאל היו לומדים במעומד, ורק אחר מותו ירד תולי לעולם והחלו לומדים מיושב.

בעל טורי אבן מקשה על כך מהברייתא ממסכת עירובין (נד, ב) שם למדנו: "תנו רבנן: כיצד סדר המשנה? משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה..." משמע שגם בימי משה היו יושבים בזמן הלימוד. הוא מתרץ כחילוק של רבא בסוגייתנו שמשה למד רכות מעומד וקשות מיושב, ולפי זה צריך לפרש שהברייתא במסכת עירובין עוסקת בשמועות קשות, ואילו הברייתא כאן עוסקת בשמועות רכות.

כיוצא בזה כותב הרשב"א כדי לתרץ קושיה ממסכת בבא מציעא (פד, ב) שם משמע שלמדו בישיבה, ומחלק בין שמועות רכות לקשות. בעל שפת אמת מחלק בין תורה שבכתב שיש ללמוד במעומד לבין תורה שבעל פה שלמדוה במיושב אף בימי משה.

מדברי הרמב"ם והטור שכותבים שבראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים, משמע שהחויב ללמוד בעמידה אף מתחילה היה רק לתלמידים, וכך כותבים הצ"ח בחידושו ללמסכת ברכות (שם) ובעל יד אברהם.

בתוספות רא"ש כותב שעד מותו של רבן גמליאל היו שלש צורות לימוד: בעמידה כשלומדים שמועות רכות, הרב יושב והתלמידים עומדים בלימוד שמועות קשות, וכשמחזירים את ההלכה היו אף התלמידים יושבים על גבי קרקע.

במחזור ויטרי (עמ' 764) ובפירוש רבי עובדיה מברטנורא למסכת אבות (א, ד) מפרשים את דברי יוסי בן יעזר, שהיה מן הזוגות שקדמו לרבן גמליאל הזקן, שיש להתאבק בעפר רגליהם, שהכוונה לישיבה בקרקע. בעל תוספות יום טוב מבאר שאין הכוונה כאן לומר שאסור היה לשבת, אלא לומר שהיתה בריאות בעולם ולכן למדו בעמידה משום כבוד התורה, אולם גם לפני כשהתעייפו והוצרכו לשבת - ישבו באופן זה שהרב על הספסל והתלמידים על הקרקע, וזו כוונת המשנה במסכת אבות.

כל האמור בפרק זה אינו שייך לזמן הזה אלא לתקופה הראשונה עד דורו של רבן גמליאל, אולם אפשר שזו הלכה שתחזור ותנהג לעתיד לבוא כשיחזור כבוד התורה למקומו הראשון.

נראה שזוהי שיטת הרמב"ם אשר כותב בהלכה גם את המנהג שהיה בראשונה וגם את המנהג שהחל מוזמן חורבן הבית.

לגופם של דברים, כבר התבאר שאף בראשונה לא היו הכל עומדים כי אם התלמידים לבדם.